

Світлана Біленкова, Київ

ВИТОКИ ДУХОВНОСТІ У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ЧЕРНІВЦІВ

Коли суспільство перебуває у глибокій соціальній дезінтеграції з фактично відсутніми новими суспільними цінностями, ідеалами, котрі були б рівноцінними чи перевершували колишні, – тоді торкатись питань духовності буває досить складно.

Ця важлива проблема в практичній площині нашо́вхується на значні труднощі та вимагає комплексного та системного вирішення.

Залишковий принцип державної політики в сфері розвитку культури (щодо фінансування, виховання населення, створення сучасної нормативно-правової бази тощо), відсутність належної уваги до законодавця та загальний правовий нігілізм призвели до виникнення кризової ситуації також і у сфері пам'яткоохоронної справи.

Оскільки мова йде не тільки про збереження нерухомих пам'яток, а й про історичну пам'ять і духовність, скликання конференції на міжнародному рівні саме в Чернівцях підтверджує актуальність цієї проблеми.

На жаль, досі спостерігається відсутність системної підготовки відповідних кадрів пам'яткоохоронних органів чи специфічних дорадчих структур, які б займались поширенням меценатського руху в країні [21]. Нинішнє навчання та виховання – наприклад, архітекторів – (адже саме вони почасти виступають виконавцями планів перетворення історичних будівель) ведеться з постійним натиском на „амбітні, реконструктивні методи”. Тому консерваційний чи реставраційний підходи до пам'яток історичної забудови, особливо в контексті їхнього збереження, досить часто не застосовуються. Адже збереження культурних надбань та вміння їх презентувати – це і є один із найважливіших аспектів духовного виховання [8, 14, 17]. Культурна багатогранність збагачує духовний світ і спонукає до міжнародної співпраці.

Американський учений-антрополог Рут Бенедикт ще у 1948 році

в своїй статті „Єдність при культурній багатоманітності” наголошувала на тому, що тим „хто намагається прийняти та поважати ідеали і соціальні інститути, прийняті іншими, самими різними народами”, ... „необхідно навчитися передбачати і бути толерантними, що може допомогти зрозуміти істинну цінність усіх тих факторів, за допомогою яких різні нації можуть сприяти становленню миру, в якому нам всім хотілось би жити” [11, с.2-4].

У цьому контексті презентація архітектурного ансамблю Резиденції буковинських митрополитів у Чернівцях серед яскравої палітри пам’яток всесвітньої спадщини UNESCO може стати унікальним осередком духовного символу гармонії творчої думки зодчого-творця-провидця, природи і ландшафту [1]. Як зазначається у науковому збірнику „Чернівці в контексті урбаністичних процесів Центральної та Східної Європи XVIII – XX ст.”, „цей периферійний куточок буквально змушував до співіснування і створював тим самим атмосферу толерантності й креативності. Чернівці не були німецьким містом, так само як і єврейським чи румунським, українським чи польським. Воно мало в собі потрохи від усіх, і це робило його особливим у своєму міжетнічному та культурному розмаїтті” [13, с. 9].

Відкриття архітектурно-будівельного факультету в Чернівецькому національному університеті імені Ю.Федьковича в ювілейний рік міста – надзвичайно прогресивне явище в культурній та містобудівній політиці краю. Але відкриття тільки цього факультету не зможе вирішити тих проблем, які постануть перед містом.

Резиденція буковинських митрополитів здобула світове визнання, потрапивши влітку 2007 року до попереднього списку об’єктів всесвітньої культурної спадщини UNESCO [22]. Але міжнародний досвід у сфері охорони культурної спадщини [17] показує, що окрім законодавчих гарантій збереження цих об’єктів, надзвичайно велике значення має робота налагодженої системи спеціалізованої місцевої освіти хоча б на декількох рівнях:

А). Створення курсів підвищення кваліфікації для архітекторів, мистецтвознавців та фахівців пам’яткоохоронної сфери з вивчення передового досвіду, методик наукових досліджень щодо реставрації, реабілітації та використання пам’яток.

Б). Удосконалення професійного рівня та якості обслуговування в туристично-екскурсійній справі до рівня світових стандартів.

В). Організація просвітницької діяльності стосовно пам’ятко-

охоронної справи серед орендарів та власників пам'яток, службовців відомчих структур, особливо тих, які є розпорядниками коштів і від яких залежить фінансування робіт щодо збереження історико-культурних надбань.

Г). Налагодження системного підходу щодо популяризації духовних цінностей пам'яток, інформації про стан їх збереження та використання.

У цьому контексті міська влада зробила надзвичайно важливу справу, замовивши виконання науково-проектної роботи з „Коригування історико-архітектурного опорного плану і проекту зон охорони пам'яток та визначення меж і режимів використання історичних ареалів м.Чернівців”. Протягом 2006 – 2007 років цю роботу виконували київські фахівці на базі Державного науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень Міністерства культури і туризму України [7, 15].

Окрім Опорного плану, який існує у декількох історичних містах, у Чернівцях також (чи не вперше в Україні) були виявлені межі охоронних зон земель історико-культурного призначення та режими їх використання. Був упорядкований ПЕРЕЛІК пам'яток та об'єктів культурної спадщини м.Чернівців [18]. У ньому також вперше систематизовано всі види та категорії об'єктів культурної спадщини міста, серед яких:

- пам'ятки історії та культури;
- архітектури та містобудування;
- археології;
- садово-паркового мистецтва;
- монументального мистецтва;
- щойно виявлені пам'ятки.

Остаточне затвердження названа робота пройшла у Кабінеті Міністрів України, відповідно до вимог чинного законодавства [19].

Завдячуючи міжнародній співпраці з фахівцями Австрії, Німеччини, Швеції, Росії, Румунії, Угорщини, Італії та Франції місто останніми роками стало справжньою лабораторією щодо вивчення феномену його архітектурної спадщини.

Наявність такого плану документації, в першу чергу юридично, забезпечила гарантії щодо збереження не тільки окремих пам'яток архітектури чи архітектурних ансамблів, а й унікального силуету міста Чернівців, аналогів якого у світі немає.

Місто – живий організм. Воно живе та видозмінюється, хоча при цьому зберігає свій неповторний європейський духовний шарм.

Його духовна аура розкривається на мальовничих пагорбах Прикарпатського ландшафту у вигляді завершень храмових куполів різних конфесій та веж різноманітних форм. Усі вони, не дивлячись на складність рельєфу утворюють, єдину суцільну мозаїку архітектурного простору Чернівців.

З історією розвитку цього міста пов'язано багато славетних імен. Зокрема в наукових колах побутує думка, що у Чернівцях певний час також проживав відомий французький архітектор Ле Корбюзьє. Якщо це так, то цілком логічно виникає риторичне запитання, чи не надихнула у свій час відомого архітектора планувальна структура містобудівного ансамблю Центральної площі у Чернівцях до розробки знаменитого „Правила Семи V” (Семи доріг)? Ця формула стосовно розв'язки транспортних проблем і забудови територій – кровносною та дихальною системи населеного пункту – була розроблена Ле Корбюзьє на прохання UNESCO у 1948 році.

Формула „Семи доріг” згодом стала універсальною. Вона поділялась на своєрідну послідовну шкалу різних типів магістралей, спроможних врегулювати рух транспорту. До неї входили:

- основна магістральна артерія міста;
- дороги, що регулюють рух;
- торговельні сектори;
- дороги, що забезпечують доступ до зелених зон та зон відпочинку;
- допоміжні або додаткові дороги.

„Правило” неодноразово застосовувалось у різних містах світу, зокрема повністю – в індійському місті Чандигарх.

А в Чернівцях (на той час понад сто років) існувала така площа в самому серці міста. Хоча ця модель площі, оточена сімома вулицями могла би цілком справедливо застосовуватись як своєрідний символ духовної толерантності нашого міста і при нових розробках планувальної структури сучасних мікрорайонів.

Як зазначалось вище, кожне історичне місто має свій неповторний духовний символ. У цьому розумінні старовинне італійське місто Болонія, в якому свого часу неодноразово бував і знаменитий архітектор Йозеф Главка, досі вирізняється трьома особливостями:

- 1). „Ученістю” (тут розташований найдавніший стародавній університет Європи).
- 2). „Кулінарністю” (знаменитими на весь світ кулінарними стравами „по-лозанськи”).

3). Урбаністичним та архітектурним облаштуванням Болонії – „портиками з аркадами” довжиною в 36 км та багаточисельними вежами.

Об'єднує ці три особливості містобудівний ансамбль виставкового мікрорайону з чотирма сучасними адміністративними будівлями-вежами „FIERA DISTRICT”. Збудований він у XX ст. за проектом відомого японського архітектора Кензо Танге.

На жаль, сучасні Чернівці у рік свого ювілейного святкування залишилися досі пострадянськими, без жодної видатної новобудови. Починаючи з 50-х років XX століття, у місті не збудовано жодного архітектурного символу, який би уособлював духовну ауру міста, і який би надавав сьогодні йому того своєрідного шарму, що відрізняв би це унікальне місто від інших європейських міст.

Знаменитий вислів видатного французького архітектора-новатора Ле Корбюзьє: ”Завжди треба говорити про те, що бачиш, особливо – і це найважче – потрібно бачити те, що відбувається”, серед архітектурного бомонду залишається досі поза увагою.

Саме в цей час, коли архітектурно-будівельний бум торкнувся практично усіх історичних міст України, і Чернівців також, мабуть, місцевим архітекторам варто було б продумати в одному з нових районів облаштування „Європейської площі” і застосувати в її архітектурно-містобудівному комплексі не тільки універсальну формулу Ле Корбюзьє, а й ті родзинки так званого „генетичного коду” міста, який заклав у своєму архітектурному творінні Йозеф Главка ще у 60-80-х роках XIX століття. Завдячуючи саме йому, „історичне поліетнічне середмістя Чернівців є завершеною системою ансамблів, комплексів та будівель, яке демонструє неповторний сплав архітектурно-просторових форм і мотивів різних національних культур доби XVIII – XX століть...” [5].

Щоб з іншого, мистецького, боку усвідомити суть творчого задуму Йозефа Главки, можна звернутись до ще одного знаменитого висловлювання Ле Корбюзьє: „Говори про те, що бачиш”.

„Будівництво Резиденції стало надзвичайно важливою віхою в історії розвитку міста: і в містобудівному, і в архітектурно-художньому, і в інженерно-технічному (у структурі споруд були широко використані металеві конструкції). Усі споруди були оздоблені високоякісною цеглою, для виготовлення якої у Чернівцях були збудовані спеціальні цегельні заводи. В оздобленні фасадів та інтер'єрів використовувався натуральний камінь, який добувався у

кар'єрах Карпат; видатним нововведенням була поліхромна покрівля з черепиці" [2].

Як зазначається в наукових публікаціях сучасних дослідників, що досліджують історію розвитку місцевої архітектури [2-7, 13, 15, 22, 23], складна семантика архітектурно-художнього образу цього архітектурного ансамблю відобразила (у тій чи іншій мірі) й історичні долі Буковини, і її релігійні та культурні традиції, й непросту політичну ситуацію, в якій тоді опинилась Буковина як один із регіонів багатонаціональної Австро-Угорської імперії.

У цьому контексті Резиденція буковинських митрополитів стала одним із найбільш яскравих проявів постромантичних тенденцій в європейській архітектурі другої половини ХІХ ст., заклавши своєрідний „генетичний код” подальшого розвитку містобудівної політики краю.

Безумовно, сама тільки архітектура (залежно від того, наскільки вона естетична та провокаційна) ще не робить місто видатним. Як вже вище зазначалося, у Чернівцях упродовж декількох століть мирно проживали українці, німці, євреї, румуни, чехи, поляки, вірмени та інші представники етнічних угруповань.

Між городянами завжди існували гармонія та взаємопорозуміння, а в інтелектуальних колах, на рівні публічного спілкування, засобом зближення ставало розмаїття культурного життя та розквіт архітектурного розвитку міста.

Різнманітні споруди та ансамблі, що формують неповторність архітектурної канви, міста внесли свій вагомий вклад в органічний характер природного середовища, як це сталося в Чернівцях. Місто стало своєрідним міжнародним магнітом та джерелом культурної ідентичності для багатьох країн світу [6].

Не дивлячись на трагічні події ХХ ст., наповненого двома світовими війнами, революційними подіями, природними катаклізмами, змінами політичних епох, Чернівцям - місту з його європейським духом толерантності, неймовірно пощастило. Воно й досі зберігає свій неповторний дух терпимості. Одну з основних культурно-просвітницьких місій у цьому контексті виконує Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича – один із найдавніших в Україні.

Йозеф Главка і Хуберт Гесснер, Юрій Федькович та Ольга Кобилянська, Роза Ауслендер і Пауль Целан (та й інші видатні особистості) наклали свій неповторний відбиток на університетський характер міста. Ця „інтелектуальна кузня” і своєю

архітектурою становить також унікальний приклад європейської стильової мозаїки.

Архітектурна домінанта університетського містечка постала в центральній частині історичного середовища Чернівців, на вершині знаменитого пагорба з романтичною назвою Dominik, в образі архітектурного ансамблю Резиденції буковинських митрополитів. Будувався цей ансамбль протягом 1864-1882 років за проектом австрійського архітектора, мецената і громадського діяча Чехії Йозефа Главки. Він також згодом заклав у Празі Чеську Академію словесності і мистецтв, ставши одночасно її президентом. У 1904 році створив знамениту Фундацію Йозефа, Марії та Зденки Главкових. Ця Фундація, за задумом самого Главки, досі підтримує „наукову, літературну й мистецьку діяльність чеського народу і робить наслідки тієї діяльності, як і наукові світові цінності, доступними культурному життю народу, щоб він міг їх використувати в своєму житті”. Основну увагу Йозеф Главка і створена ним Фундація приділяли, як зазначалося в документах, „студентам чеських високих шкіл празьких”, щоб підтримати їх в досягненні обраних ними цілей.

Якщо звернутися до архітектурної творчості Йозефа Главки на Буковині, де він збудував, окрім Резиденції буковинських митрополитів, ще Вірмено-католицьку церкву, то варто нагадати, що архітектор настільки проникся увагою і повагою до цього краю, що, зводячи згадані споруди, широко застосовував у їх оздобленні мотиви українського народного мистецтва, характерного для Буковини[2, 3, 24].

Ансамбль знаменитої Резиденції складається з трьох корпусів, які об'єднують парадний двір-курдонер та романтичний парк, засаджений рідкісними породами дерев. Своєрідну „в'їзну браму” до „університетського містечка” символізують два найперші навчальні корпуси університету, розташовані один навпроти одного на розі вулиць Університетської, 19, 28 і Г.Сковороди. Саме ці корпуси (один і них був побудований у 1882-1883 рр. за проектом австрійського архітектора Йозефа Ляйцнера) і започаткували історичну назву вулиці Університетська.

Доповнює постановку цієї талановитої „режисури архітектурної композиції” житловий будинок для викладачів університету, розташований на цьому ж перехресті (вул. Університетська, 26).

Ці три споруди утворили надзвичайну, камерну ансамблеву композицію в забудові міста, де гармонійно поєдналися стилі двох

варіантів у вигляді пізнього класицизму та неоренесансу з використанням прийомів французької архітектури.

Зокрема можна побачити, що при формуванні художнього образу навчального корпусу на вул. Університетській, 19 застосовані архітектурні прийоми у вигляді високих дахівок „a la Mansar”. Вони, як відомо, були надзвичайно популярними у Франції у XVI – XVIII ст. Оздоблення інтер'єрів упроваджувалось також із розрахунку функціонального призначення навчальних приміщень. Тобто аудиторії та коридори своїм художнім оздобленням і декором надихають слухачів до натхнення та навчання, на історію розвитку міста. Враховувались візуальні орієнтири, пішохідні зв'язки, міський ландшафт, загальне враження від образу міста.

Логічним естафетним ланцюгом цього процесу стало продовження формування містобудівного комплексу „університетського містечка”.

У 1935 р. на вул. Л.Українки завершилось будівництво споруди нового корпусу університету (нині – біологічний та хімічний факультети). Ця споруда стала одним із кращих прикладів неокласики 1930-х років в архітектурі Чернівців.

Парадний фасад навчального корпусу скомпоновано згідно з канонами класицизму. Він строго симетричний. Центр виділений виступаючим уперед ризалітом, два більш коротких ризаліти закріплюють кінці споруди; подібні композиції дуже типові для палаців та адміністративних споруд епохи класицизму. Оздоблений рустом, нижній поверх виступає потужною архітектурною основою всієї розташованої вище частини споруди. Фасадне полотно завершується чіткою горизонталлю карнизу. Над ним розташована мансарда; у центрі – невеликий купол (під ним раніше розміщувалась астрономічна обсерваторія).

У повній відповідності до канонів класицизму два головних поверхи університетського корпусу оброблені ордером спрощених окреслень. Майже прямою „цитатою” з класицизму сприймається монументальний портал учбового корпусу з його ефектно розгорнутими сходами. Однак, при всій класицистичності загальної композиції споруди, „діловий дух” епохи чітко заявлений уже в спрощеному трактуванні архітектурних деталей.

У конструкціях споруди широко використаний залізобетон. Інтер'єр навчального корпусу – цікавий приклад умілого дизайнерського осмислення конструктивно-технічних законо-

мірностей залізобетону.

Копії архівних матеріалів, надані дирекцією наукової бібліотеки Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича, зайвий раз підтверджують, що процес формування „університетського містечка” мав своє логічне продовження. У кінці 1930-х років було розпочате будівництво центральної університетської бібліотеки, яке за своїми стилістичними вимогами відповідало найпередовішим напрямкам європейської архітектури. Велична споруда бібліотеки за своїми художньо-стилістичними особливостями була вже вирішена не у формах „офіційної неокласики”, а у стилі „європейського функціоналізму” із застосуванням самих передових будівельних технологій.

Цей проект відповідав тоді одночасно й амбітним вимогам офіційної влади Румунського королівства, і толерантним традиціям формування „університетського містечка” у центральній частині міста, яке мало символізувати суто „європейський” духовно-просвітницький осередок без перевищення певних національних тенденцій.

На жаль, трагічні події II світової війни XX ст. не дозволили завершити розпочате будівництво відповідно до запланованого проекту. Втілення цього чудового проекту могло би стати яскравим прикладом того толерантного „естафетного” підходу до освоєння історично сформованого міського ландшафту, коли споруди різних історичних епох і різних стилів, поставлених на природному ландшафті, формують єдиний гармонійно розвинутий простір міського університетського ландшафту.

У подальші повоєнні роки, під час завершення будівельних робіт упродовж 1950-х років, споруда не зазнала значних конструктивних змін, окрім тих, що її художньо-стилістичний образ було змінено до вимог нової політичної „радянської” влади у стилі „офіційної сталінської неокласики” та „сталінського ампіру”. Особливо активно це відобразилося в оздобленні внутрішніх інтер’єрів бібліотеки.

Завершити таке несподіване поєднання з навколишнім архітектурним середовищем місцевим архітекторам довелося у 1960-х рр., коли замість запроектованого у 1930-х рр. скверу з пам’ятником навпроти бібліотеки, була здійснена добудова навчального корпусу на вул. Університетській, 19 „австрійської” доби, виконана у традиційному європейському „неокласичному” стилі. Це зумовило в наступні роки зміну форми міського кварталу та стало історичним свідченням того, що в Чернівцях упродовж

XX ст. працювали надзвичайно талановиті і високопрофесійні архітектори та планувальники міської забудови.

Підтвердженням традиції „архітектурної толерантності” в „університетському кварталі” міста, розташованому між вулицями Університетською та Л.Українки, вже на початку XXI століття постала споруда нового культурно-мистецького центру „Сорбонна”, збудована на приватні кошти місцевих бізнесменів за проектом чернівецького архітектора О. Кордуняна. Своїм характером забудови, пропорціями та масштабністю вона гармонійно вписалася в оточуюче університетське середовище. Але зі зміною духовних потреб місцевого заможного населення ця споруда поступово змінила своє функціональне призначення і може використовуватися зараз як елітний розважальний клуб. Про її первинний характер свідчить тільки рекламна вивіска „Сорбонна”. Можливо, з часом вона знову стане культурно-мистецьким осередком студентської молоді, і таким чином відтвориться той художньо-естетичний та функціональний образ будівлі, який створив у свій час архітектор-проектант.

Своєрідний і неповторний характер художнього образу Резиденції буковинських митрополитів, безумовно, уособлювався з університетом і надихав надалі розвиток міської забудови.

Тихі затінені вулички з пахучою зеленню, художньо декоровані будиночки з ажурними ворітцями, описані у романтичній новелі „У циганок”, – все це немовби краєвиди Чернівців. А герой „Життя після старості”, професор філософії, засновує у своєму рідному місті рух „За відродження культури”. Чи не в Чернівцях все це?

Ось що пише відомий румунський письменник Еліаде: „Тільки, коли забухав дзвін Метрополії, він згадав, яка сьогодні ніч – під Святу Неділю... При виході з вокзалу його очікував дощ. Перевалюючись із ноги на ногу, він понуро озирає вулицю, яка швидко перетворювалася в русло ріки. І знову бухнув дзвін Метрополії, а за ним – всі інші дзвони. Ні, – подумав професор –, поїду. Поїду в будь-яке інше місто, хоч у Бухарест.”

В університеті сьогодні біля 20 тис. студентів, понад 1000 викладачів та співробітників, які тут навчаються, працюють, і певна їхня частина проживає неподалік від університетських корпусів. Це універсальне університетське містечко, яке колись знаходилося на західно-північній окраїні Чернівців, тепер складає з містом єдине ціле. Внаслідок активного демографічного буму, що виник на

Буковині на межі ХІХ – ХХ ст., його „мешканці з резиденції” сьогодні розділяють свій оазис науки, мистецтва, спорту з майже 260 тисячами городян, котрі проживають у столиці буковинського краю.

На підтвердження цієї думки хочеться привести висловлювання дослідниці та координатора архівних матеріалів мексиканських архітекторів Лурдес Круз Гонзалес Франко, яке нещодавно прозвучало з її уст на міжнародному університетському семінарі у Лунді влітку 2007 року: „Архітектура університету продумана так, що навіть ті, хто не навчався в цьому університеті, знаходять із ним спільну мову... Між університетом і столицею не існує протиріч, а, навпаки, у плавному обмірі вони чудовим чином утворюють єдине ціле” [25]. Ці слова характеризують художньо-естетичний образ комплексу центральних корпусів університетського містечка Державного автономного університету Мехіко (UNAM). Але їх цілком природно можна застосувати і до „університетського містечка” Чернівців.

Саме цей витвір відомого чеського архітектора Й.Главки – Резиденція буковинських митрополитів – відіграв важливий вплив у забудові історичного середмістя Чернівців і став неповторним духовним символом буковинського краю.

Джерела та література:

1. Архітектурний ансамбль Резиденції буковинських митрополитів. ЧНУ: Чернівці: Видавництво „Книги -ХХІ”. – 2007. – 32 с., іл.;
2. Біленкова С. Музика в камені (постромантизм в архітектурі Чернівців). – Чернівці: Чернівецький фінансово-юридичний коледж, 1999. – 10с.;
3. Біленкова С. Чернівці – духовна скарбниця європейської художньої культури // „Персонал”. Приложение № 6 (11): Актуальные проблемы формирования духовности украинского народа. Сборник научных трудов. К.: МАУП. № 3(57). – 2000. – С.48-50;
4. Беленкова С. Постромантические тенденции в архитектуре Черновиц // Материали ІV Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 125-річчю заснування Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича, 5 жовтня 2001 року, Чернівці. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 379 - 383;
5. Беленкова С. Архитектура Черновиц ХІХ – первой половины ХХ века. Исследование стилистических особенностей архитектуры города и процесса её стилевой эволюции // Автореферат на соискание ученой

- степени кандидата искусствоведения. – СПб. 2004. – 35с.;
6. Біленкова С., Черновський О. Історичний ландшафт міста Чернівці у контексті прийняття „Віденського Меморандуму” // Праці Науково-дослідного інституту пам’яткоохоронних досліджень. Випуск 1. К.: АртЕк, 2005. – С. 22-33;
 7. Вечерський В. Розроблення науково-проектної документації по місту Чернівцях.// Вісник Українського Національного комітету ICOMOS. Львів: „Центр Європи”, 2008. – Т. II. – С. 82;
 8. Всесвітня спадщина та сучасна архітектура – управління історичним міським ландшафтом. Віденський Меморандум – 2005 // Праці Науково-дослідного інституту пам’яткоохоронних досліджень. Випуск I. К.: АртЕк, 2005. – С. 12-20;
 9. ДАЧО: Ф.3. – Оп.2. – Од. зб. – 22 512.
 10. ДАЧО: Ф.3. – Оп.2. – Од. зб. 20746.
 11. Дювель С. Культурное многообразие: что нового за 60 лет? // Курьер ЮНЕСКО. – М., 2008. – № 10. – С. 2-4.
 12. Десять заповидей человечности из книги Д. Лихачева „Раздутья” // „Новый меценат”, СПб., № 9 – 2006. – С. 57;
 13. Діпельрайтер М., Осачук С. Вступне слово // Чернівці в контексті урбаністичних процесів Центральної та Східної Європи XVIII – XX ст.: Матеріали міжнародної наукової конференції з нагоди 600-літнього ювілею першої писемної згадки Чернівців (6 – 7 травня 2008). – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – С. 9-14.
 14. Дослідження та охорона історичного середовища. – К.: АртЕк, 2003. – 136 с.: іл.;
 15. Коригування історико-архітектурного опорного плану і проекту зон охорони пам’яток та визначення меж і режимів використання історичних ареалів м. Чернівців. – В 2-х томах // Державний науково-дослідний інститут пам’яткоохоронних досліджень. – К., 2006. – Ркп. – 150 с., 3 арк. креслеників, 128 іл. Науковий керівник і відповідальний виконавець В. Вечерський, виконавці І. Шулешко, Ю. Поштаренко, Т. Скибицька;
 16. Кодекс етичних принципів охорони й реставрації пам’яток, ансамблів та визначних місць (Коломбо, 1993).// Вісник Українського Національного комітету ICOMOS. Львів: „Центр Європи”, 2008. – Т. II. – С.55-57;
 17. Міжнародний досвід охорони культурної спадщини та пам’яткоохоронне законодавство України. Матеріали конференції (18-19 квітня 2003 р.). – К.: Стилос, 2002. – 195 с.;
 18. Перелік пам’яток та об’єктів культурної спадщини міста Чернівців станом на 01.12.2006 року. Чернівці, 2007;
 19. Рішення Чернівецької міської ради від 28.02.2007 р. за № 252 „Про затвердження „Коригування історико-архітектурного опорного плану і проекту зон охорони пам’яток та визначення меж і режимів використання історичних ареалів м. Чернівців.”, Наказ Міністерства культури і

туризму України від 16.06.2007 р. за № 6-61/0/16-07;

20. Пламєницька О. Культурна та природна спадщина світу. // Вісник Українського Національного комітету ICOMOS. Львів: „Центр Європи”, 2008., Т. II. – С. 46-51;
21. Соченко В. Правова база охорони та збереження нерухомої культурної спадщини України в аспекті підготовки фахівців. // Вісник Українського Національного комітету ICOMOS. Львів: „Центр Європи”, 2008., Т. II. – С. 19-26;
22. Сердюк О. Українські об’єкти в Попередньому Списку всесвітньої спадщини. // Вісник Українського Національного комітету ICOMOS. Львів: „Цент Європи”, 2008., Т. II. – С. 44-45;
23. Яковина М. Діяльність УК ICOMOS у 2008 році та найближчі перспективи. // Вісник Українського Національного комітету ICOMOS. Львів: „Центр Європи”, 2008, Т. II. – С. 7-8.
24. Bilenkova S. Das Phanomen des Architektonischen Erbes in Czernowitz. // Stadtische Kultur und Architekturerbe in einem ethnischen Kreuzweg Europas: West-Ukraine und Moldawien. – Lund, 2005. – S. 81-84;
25. Bilenkova S., Melnychuk S. Cultural heritage preservation of Chernivtsi University and city planning of Chernivtsi City centre // Univer-City. A new anthology. Editor Bo Larsson. – Lund, 2008. – S. 447 – 457.

Summary

Svitlana Bilenkova

THE ORIGIN OF SPIRITUALITY IN ESTABLISHING AND DEVELOPMENT CHERNIVTSI HISTORICAL ENVIRONMENT

The author emphasizes the historical remembrance and spirituality of Chernivtsi population and highlights an important influence of the Residence of Bukovinian Metropolitans on constructing the whole historical downtown of Chernivtsi city.